

KUBER HAN'IN GÖÇÜ VE TÜRK İSİMLİ SIRP KRALLARI

Osman KARATAY

Tarikçi-Yazar

ÖZET

Güneybatı Sibiry'a'da dağınık bir boylar topluluğu halinde yaşayan Oğur Türkleri, başka bir Türk boyunun, Sabirlerin baskısıyla yurtlarını terk etmişler ve İdil'i geçerek Avrupa'ya girmişlerdir. Onların bu göçü, Batı Hun Devleti'nin yıkılış yıllarına rastlar. Böylece Doğu Avrupa'da Hunlardan kalan boşluğu onlar doldurmuştur. 7. yy'ın ilk yarısında kendilerini yöneten doğudaki Göktürk ve batıdaki Ayalardan kurtularak, Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyinde ilk devletleri olan Büyük Bulgar Devleti'ni kurmuşlardır. Ancak bu devletin ömrü kısa sürmüş, yıkılışı aynı zamanda Oğur boylarının değişik yerlere dağılmasını neticelendirmiştir. Dağılan topluluklardan biri Balkanlar'da gelip Bulgaristan'ı, birisi Fin müttefikleriyle birlikte Macaristan'ı, birisi de İdil Bulgar Hanlığı'nı kurmuştur. Kafkasya'da kaldığı belirtilen bir başka topluluk muhtemelen bugünkü Balkanların atalarıdır. Tuna boylarındaki Avarlara sığınan, Kuber Han yönetimindeki bir başka topluluk ise. bir süre sonra, Avar teb'ası olan ve Doğu Almanya'dan gelen Sırp adlı İslavlarla birlikte başkaldırmış, kaçarak Bizans arazisine girmişler ve Selanik yakınlarına yerleşmişlerdir. Buradan memnun kalmayan Türk ve Sorlar (Sırp) geri dönmek isterken yolda Bizanslılar tarafından durdurulmuş ve bugünkü Sırbistan'ın tam ortasına yerleştirilmişlerdir. Bizans'la genellikle iyi ilişkide olmakla birlikte, bu topluluk ayrı ve bağımsız bir siyasi kimlik geliştirmiş, Kuber Han ve avnesinin yönetiminde ilk Sırp devleti kurulmuştur. Bu Türkler bir süre sonra Sırp ve bölgeye daha önce gelen İslavlar arasında eriyerek kimliklerini kaybetmişlerdir. Böylece ilk Sırp devletini kuran ve uzun süre yönetenler Türklerdir.

Anahtar Kelimeler:

İslav, Türk, Bizans, Avar, Oğur, Sırp, Hırvat, Balkan.

GİRİŞ

Daha önceki ve sonraki dönemlere nazaran yoğunlaşmış olarak, 4 ve 13. yy'lar arasında Orta Asya'dan batıya sürekli göçler olmuş, Hazar'ın kuzeyinden geçerek Avrupa'ya giren ve büyük çoğunluğu Türk olan topluluklar, Kafkaslar, Karadeniz'in kuzeyi ve Balkanlar'a yerleşmişlerdir. Bunlar zamanla kalabalık yerli halklar arasında eriyerek ortadan kalkmış, ama bu esnada, bugünkü Doğu, hatta Batı Avrupa'yı ortaya çıkaracak şekilde köklü siyasi etkilerde bulunmuşlardır. Doğu Avrupa'da millet oluşum sürecinin nüvesinin hep devlet sınırları içinde belirlediği ve ilerleyen yüzyıllar içinde dil benzerliğinin bu süreci tamamlayıcı etki yaptığı formülünden (*Obolensky, 1982: 2*) hareket edilirse ve yerli halklar (İslavlar) devlet kültüründen yoksun olduğu için bölgedeki ilk devletlerin hemen tamamen Türkler tarafından kurulduğu bilindiğine göre, Doğu Avrupa'daki Türk varlığı doğrudan ve dolaylı en büyük etkiyi, buranın bugünkü uluslarının ortaya çıkmasını sağlamakla yapmıştır. Bölgeye gelen Türk-Asyalı kavimler içinde Hunlar, Avarlar, Peçenek, Kıpçak ve Oğuzlar (Uz) Türk tarihyazıcılığında iyi bilinmektedir. Bunun yanında Sekel, Bulak, Berendi, Sabir ve Oğur gibi topluluklar sayılmaktadır.

Ancak, Doğu Avrupa'nın şekillenmesinde en önemli etkiyi, iyi bilinen ve üzerinde çok durulan ilk beş topluluktan biri değil, Hunlardan hemen sonra bölgeye gelen Oğur Türkleri yapmıştır. Bir boylar topluluğu olan ve bir zamanlar Türk dünyasının çok önemli bir kesimini oluşturan Oğurlar, diğer Türklerden oldukça farklı bir şive ile konuşuyorlardı (*Tekin, 1987: 11*). Güneybatı Sibirya'da yaşamakta iken, Sabir Türklerinin baskısıyla İdil'i geçmiş ve muhtemelen 463'te Avrupa'ya girmişlerdir (*Czegledy, 1998: 75; Râsony, 1988: 88-89*). Uzun süre dağılmış ve çoğu zaman birbirine düşman kabileler birliği olarak kalan Oğurlar, aralarında kaldıkları doğu-

daki Göktürk ve batıdaki Avar devletlerinin eşzamanlı zayıflamasıyla 7. yy 'ın ilk yarısında bağımsızlıklarını ilan ederek 'Büyük Bulgaristan' devletini kurmuşlar, ancak bu devlet kısa bir süre sonra yanbaşında yükselen Hazar gücü ve kendi iç sorunları sebebiyle yıkılmıştır (*Râsony, 1988: 91*).

Bundan sonra Oğurlar değişik ve birbirinden uzak yerlere dağılmışlar, hemen tamamı buldukları yerlerde başka topluluk veya milliyetler içinde erimişlerdir. Bunlardan en iyi bilinenleri Tuna ve İdil Bulgar devletini kuran topluluklardır. Tuna Bulgarları zamanla İslavlaşmış, İdil Bulgarları ise dillerini Kıpçak, isimlerini ise Tatarlardan alarak eski özelliklerini kaybetmişlerdir. Yalnız Kafkasya'daki Balkarların onların doğrudan kalıntısı olabileceği düşünülmektedir (*Kurat, 1992: 110*). Ancak Balkarlar, uğurlardan çok farklı, Kıpçaklara yakın bir şive ile konuşurlar. Önemli bir Oğur boy birliğinin (Ono-ğurlar) ise Fin asıllı Macarlarla birlik kurarak Kuzey Kafkasya'dan Orta Avrupa'ya göçtükleri ve zamanla Macarlar arasında kayboldukları biliniyor. Bugün ve geçmiş dönemlerde, Türkler hariç, hemen bütün dünyada bu Orta Avrupa ulusunun ismi olan Hungar, Ungar, Ugar, Venger, Ongorus gibi kelimeler aslen Onoğur'dan gelmektedir (*Râsony, 1988:127*).

Oğurlar, bu dört yer dışında, tamamı batıda olmak üzere küçük topluluklar halinde başka yerlere de gitmişlerdir. Şimdiye kadar bunların gittikleri yerlerde birkaç nesil içinde eridikleri ve kayboldukları söylenmekte idi. Bu doğrudur ancak doğruluğu bu hükmün basitliğini ve kolaya kaçışını değiştirmez. Aksine, bu küçük toplulukların izi sürülerek bugün hala karanlıkta kalan doğu Avrupa tarihinin pek çok olay ve olgusu aydınlatılabilir. Doğu Avrupa tarih denkleminin en önemli iki bilinmeyenini ise Sırp ve Hırvatların kökeni, Balkanlara nereden ve nasıl geldikleridir. Bu makalede Sırp'ların Balkanlara göçü ve ilk devletlerini kurması ile kaynakların varlığın-

dan haber verdiği kimi Oğur toplulukları arasında bağlantı kurulmakta, sadece ilk Sırp devleti değil, onun oluşum süreciyle ilgili diğer birçok gelişmeye de yeni bir bakış açısı sunulmaktadır. İlk bölümler konuyla doğrudan ilgili olmayıp, buradaki tarihi çerçevenin açıklanmasına çalışılmaktadır.

BALKANLARIN İSLAVLAŞMASI VE TÜRKLER

Daha önce yerli İllir, Trak, Dardan kabilelerinin, Yunan ve Lâtinlerin (ve Yunanlaşmış ve Latinleşmiş yerlilerin) yaşadığı, tamamen Bizans'ın hakimiyetinde bulunan Balkan yarımadasına, açık şekilde İmparator İustinus (518-527) zamanında başlamak üzere (Bunun öncesi de vardır, ancak net olarak bilinmemektedir), Karpâtlar'ın kuzeyinde bulunan İslav toplulukları saldırmaya başlamışlar, Bizans'ın yarımadayı artık koruyamayacak hale gelmesiyle Maurikios (582-602) zamanında İslavlar buraya yerleşmişler, Phokas (602-610) zamanında ise yarımada'nın güney sahilleri hariç tamamı, hatta Peloponnese içleri bile Bizans namına kaybedilmiştir (*Omogorsky. 1995: 66, 75-77*).

Ancak Balkanlar'a geldiklerinde bile çok ilkel bir durumda olan ve özellikle siyasi örgütlenmeden bihaber bulunan İslavların, daha önce Hunlar ve amansız German kavimleri de dahil büyük güçlerin yapamadığı yapmaları. Balkanlar'ın yüzde 80'ini ele geçirmeleri bazı soruları akla getirmektedir. Bu soruların ortak cevabı İslavların Balkan istilasını tek başlarına yapmadıkları, çok büyük güçlerden yardım aldıklarıdır. Hiçbir German topluluğunun yardımı bilinmediğine göre, bu güç o sırada bölgede yoğun olarak bulunan Türklerden başkası değildir.

Genellikle İslavları Balkanlar'a Avarlartın yerleştiği kabul edilir. Ancak Avarların Avrupa'ya geliş yılı 558, Bizans'a gerçekten saldır-

maya başlamaları ise 572'dir (*Zivkovic, 1997*). Halbuki, tamamına yakını oldukça da başarılı geçen İslav saldırıları bundan çok önce başlamıştır. Avarlar İslavları Balkanlar'a yerleştirmiştir ama ilk saldırtanlar onlar değildir.

Batı Hun devleti son günlerini yaşarken, doğudan başka bir Türk topluluğu gelerek 463'ten itibaren Avrupa'ya girmiştir. Oğur adını taşıyan, aralarında siyasi birlik bulunmayan pek çok boy topluluğundan oluşan ve Avrupa'daki Hun kalıntılarını kendine katan bu Türkler, uzun süre istikrarlı bir devlet kuramaları da, Hun devletinden boşalan yeri doldurmuşlar ve Bizans'ı tehdiye devam etmişlerdir. Avrupa'ya ilk geldikleri yıllardan itibaren Oğurlar arasında Bulgar budunadı yayılmaya başlamış, zamanla Doğu Anadolu'dan Kafkaslar'a, Orta İdil boylarına ve Balkanlar'a kadar kökleri bu topluluğa dayanan tüm Türkler Bulgar olarak bilinmişlerdir.

Burada yeri olmadığı için Bulgar kelimesinin iştikakı tartışmalarına değinilmeyecektir. Kelimenin kökünün Ortak Türkçe 'bulga' (Türkiye'de 'bulamak') kökünden olduğu keşindir (*Tekin, 1957: 62-63*), ancak ortaya çıkışını söz konusu tarihi olay ile mantıklı şekilde lefil edebilmiş bir teze henüz rastlanmamaktadır.

Çin Şeddi'ni harırlatır şekilde, Bizans İmparatoru Anastasius'a (491-518) Trakya'daki 'Uzun Duvar'ı yaptıran şiddetli akınlar, İslavlar henüz tek başlarına bunu yapacak duruma gelmediklerinden. Karadeniz'in kuzeyinde çok büyük bir güç olan Oğur-Hun-Bulgar birliği tarafından gerçekleştirilmiştir (*Feher, 1984: 26-27*).

6. yy¹ ın ilk çeyreğinde İslavlar tek başlarına Bizans'a saldıracak duruma geldiğine göre, bundan önce yeterli bir zaman Türklerin gözetiminde 'alıştırma' yapmış olmaları gerekir. İslavlardan da asker devşirmekle birlikte, Hunların onları Bizans veya Roma'ya saldırmak için yoğun şekilde kullandığına dair sarıh bilgi yoktur. Ancak sayıları kalabalık olmayan ve dağınık oldukları için insan kaynağı bakımından çok sıkıntıda

olan Oğurların 5. yy'ın ikinci yansı boyunca onları müttefik olarak kullandıklarına hükmedilebilir. Esasında teşkilatsızlık yüzünden daima Almanların saldırısına uğrayan İslavları Türkler teşkilatlandırıp hayattaki en önemli şeyi, kendini korumayı öğretmiştir (*Feher, 1943:290*). Böylece çıkarlar bire bir uyuşmuş ve Oğur-Bulgarlar kendilerine kattıkları İslavları Balkanların en uzak köşelerine kadar götürerek savaştırmışlardır (*Râsony, 1988:90*).

Oğurlarla İslavların tanışması, Hunlarla tanışmanın hemen ardından olmuş olmalıdır. Hunlar ve Oğurlar 463'ten sonra bir araya geldiklerinde, bir zaman yönettikleri ve çok iyi bildikleri topraklar hakkında yeni müttefiklerine bilgi veren Hunlar, eski tebalarının en iyileri olan İslavlardan iyi bahsetmiş olmalıydılar. Çünkü kaynaklar herhangi bir Oğur-İslav ihtilafına dair en ufak bir şey söylememekte, tüm bilgiler tersini göstermektedir.

Oğurların en batıdaki boyu Koturoğurlar olup, Don nehrinin batısında, muhtemelen Prut'a kadarki arazide yaşamışlardır. Dolayısıyla hem Bizans, hem de İslavlar ile en fazla hemhal olan topluluk onlar olmuştur. İslavlar hakkında ilk bilgi alındığında çizilen Koturoğurların İslav stratejisi geçerliliğini yüzyıllarca korumuş, nihayetinde onların Türklüklerinin kaybedilmesine mal olmuştur. Bu strateji sayılan çok az olan Türklerin askerlik işlerinde kalabalık İslav kitlelerinden faydalanmasına, bunun karşılığında onları korumasına ve ganimetten pay vermesine dayanmıştır. İslavlar da hızlı ve müthiş savaşçı Türklerle ittifakı, ihtilaftan daha kârlı görmüşlerdir (*Halperin, 1983:185-187*). Türklerin bozkın kendileriyle paylaşmayan, ormanda asker ve vergi veren iyi teba olarak yaşayan İslavları kendilerine rakip olarak görmelerine gerek yoktu. Onlardan zarar gelmiyor; aksine fayda görüyorlardı. Dolayısıyla düşman değillerdi (*Obolensky, 1971: 59*).

Neticede Hun devletinin yıkılışı Bizans'a huzur getirmemiş, İstanbul yönetimi daha kötüsüyle karşılaşmıştır. Bazen (Oğurlar) birbirlerine veya diğer bir düşmana karşı Bizans'ın yanında yer alsalar da, neticede Balkanlar daha önce hiç görülmediği şekilde 100 yıl kadar kesintisiz Oğur-İslav akınlarına sahne olmuştur. Tarihi gelişimi etkileyen asıl akınlar, belirtildiği gibi, imparatorlar Jüstin (518-527) ve Jüstinyen (527-565) zamanında yapılmıştır. Bu zamanda İstanbul önlerinden itibaren Balkanların tamamı hemen her yıl Bulgar ve İslav saldırısına uğramıştır (*Prokopius: 91*). Bu akınlarda Bulgarlar ve İslavlar birlikte veya eşgüdümlü hareket etmişlerdir (*Ostrogorsky, 1995: 66*).

Güney İslavları bu sayede toplumsal gelişmede daha hızlı davranmışlar, önceki dönemlerin ve kuzeydeki soydaşlarının aksine, kalıcı kabile birlikleri ve ordular oluşturarak artık kendi başlarına da Bizans'a saldırıya başlamışlardır (*Antoljak, 1969: 13*). Ünlü Bulgar tarihçi Zlatarski, Bulgarlarla İslavların 6. yy'da beraber Bizans'a saldırdıklarına dair bir ibare bulunmadığını söyleyerek, İslavları tamamen bağımsız yapar (*Zlatarski, 1970: 97*).

Bizanslılar bu devirde İslavların çok iyi okçu olduğunu söyler. Ok bozkır silahıdır; ormanda kullanışlı değildir ve pek iyi bilinmez. İslavlar bunu ancak Türklerden -Hunlar veya Oğurlar, belki daha öncesi- öğrenmiş olabilirler (*Antoljak, 1969: 17*). Veya akıncı birliklerin içinde Türk okçular bulunmuştur ve Bizanslılar onları nakletmişlerdir. Yakın zamana kadar kendilerini korumayı bilmeyen İslavların Bizans mülküne akın yapacak cesareti bulması ve de başarılı olmaları ancak Türk katkısı ile açıklanabilir. İslavlar o dönemde siyaseten zayıf ve dağınık oldukları için, askerlikte de zayıf olmalıydılar. Ancak düzenli orduları savaş meydanında yenebiliyorlardı. Dolayısıyla başlarında kesinlikle Türkler vardı.

Jiinstinyen ve amcasının yıllarındaki İslav akınlarının başında Türklerin olduğunun en önemli ipucunu Jünstinyen'in siyaseti vermektedir. Bu siyasetin mahiyetini, olayların çağdaşı Prokopios'un 'Gizli Tarih'inden öğrenmek mümkündür. İslavlar için ciddi bir askeri savunma da dahil, bir siyaset geliştirmeyen Jünstinyen, ki bir Balkan-Doğu Avrupa siyaseti geliştirmesi de söz konusu değildi, çünkü bütün dikkatini Batı Akdeniz'deki fetihlere vermişti (*Ostrogorsky, 1995: 65, 75*), Bulgarlardan korunmak için para silahını kullanmıştır. İmparator Hunlara (Bulgarlar) Balkanlar'a girmemeleri için bol miktarda para veriyor, onlar da tekrar para alabilmek için tekrar Balkanlar'a giriyorlardı (*Prokopius: 40*). Bu olmayınca doğudaki Bulgarlara (Onoğurlar) para verip saldırıyı yapan batıdaki Bulgarların (Koturoğurlar) üzerine salıyor, öte yandan Koturoğurlara adam gönderip Onoğurların saldıracağı istihbaratım veriyordu. Ancak, bu iki Türk topluluğu birbirleriyle eşgüdümlü idi ve hem akınları, hem de tarifeyi artırıyorlar, parayı ise bölüşüyorlardı (*Prokopius: 57*). Jünstinyen'in Balkanlar'daki tehlikeyi İslavlar değil de Bulgarlar üzerinden çözmeye çalışması, akınların ardında asıl onların bulunduğunu, asıl korkulan gücün Bulgarlar olduğunu göstermektedir.

Bulgar-İslav akınlarını İtalya'daki Doğu Gotları da kıskırtmıştır. Gotlar Bizans ile İtalya hakimiyeti üzerine büyük bir mücadeleye girmişler, nihayetinde General Belisarios yarımadaı İstanbul'a bağlamıştır. Ancak 540'dan itibaren Gotlar yeni önderleri Totila başkanlığında tekrar direnişe geçmişlerdir. Totila, İslavları ortak düşman Bizans'a saldırmaya teşvik etmiştir (*Antoljak, 1969:14*).

AVAR HAKİMİYETİ VE İSLAVLARIN BALKANLAR'A YERLEŞMESİ

Alman, İslav ve Türk akınları devam ederken, 558'de İstanbul sokaklarında çok tuhaf görünüş-

lü kimseler dolaşmaya başlamıştır. Halk sokaklarda birikmiş, bu insanları görmeye çalışmıştır (*Theophanes: 339-340*). Bunlar Avrupa'ya yeni ulaşan Avarların elçileriydi Göktürklerden kaçarak İdil'i geçip Avrupa'ya girmişler, yolları üzerinde bulunan Sabir ve Oğur topluluklarını ezerek batıya ilerlemelerini sürdürmüşlerdir.

A varlar genel olarak Göktürk devleti öncesi İç Asya'nın hakimi olan bir Moğol topluluğu olarak görülür. Avrupalı tarihçiler onların Moğolluğu üzerinde hemfikirdir; Türkler de büyük ölçüde onlara katılır. Yalnız Kurat onlar için 'kesinlikle Türk' ifadesini kullanır (*Kurat, 1992a: 178*). Râsony için ise bunlar Moğol'dan ziyade Türk'tür (*Râsony. 1988: 79*). Bizans kaynakları vasıtasıyla bize ulaşan kelime (Tudun, kapkan, kağan, tarkan, hatun) ve özel isimler (Apsiç, Bokolapras, Ermiş, Kandik, Koç, Samur, Solak, Targit) bu savı destekler. Onlar hakkındaki en derin teşhisi ise Czegledy yapmıştır. Ona göre, Gobi çölünün kuzeyinden Akhunların yaşadığı Batı Türkistan'a gelen (ve bu sırada Sabir, dolayısıyla Oğurları kovan) menşei belirsiz Uarlar ve kimi Hun toplulukları, Çin kaynaklarında geçtiği şekliyle Juanjuanlar, burada Hun kalıntılarıyla birleşerek Eftalit devletini kurmuşlardır (*Czegledy, 1998: 78-79*). 552-555 yılları arasında doğuda eski yöneticileri (gerçek) Avarları yenen Göktürkler, hızlarını alamayarak 556'da batıya yönelmişler ve yine Avar ve Hunların oluşturduğu Eftalit devletini ortadan kaldırmışlardır. Avar-Hunlar buradan büyük bir hızla kaçmışlar, 557'de Kafkasya'ya ulaşmış olarak Bizans'a ilk elçilerini göndermişlerdir (*Czegledy, 1998: 93*). İstemi Han'ın onlar için kullandığı 'sahte Avarlar' sözü tarihçileri hayli uğraştırmış olup, halen kesin bir çözüme gidilememiştir.

Avarlar Bizans'a ittifak ve korumalık teklif etmişler, karşılığında bir yurt istemişlerdir. Bulgar-İslav akınlarının artık dayanılmaz hale gelmesiyle Bizans bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır. Şöyle ki, 558'de İslavları yanlarına

alan Koturoğurlar, Trakya üzerinden İstanbul önlerine kadar gelmişlerdir. Çevre köylerdeki ve sur dışındaki herkes şehre kaçmış, Bizans ancak çok büyük bir güç topladıktan sonra onları uzaklaştırabilmiştir (*Theophanes: 341*).

Kafkasya'nın kuzeyinde bulunan Sabir ve Onoğurları yenen Avarlar, Don nehrini aşmış Koturoğurları da ezip geçmişlerdir. Onların bir kısmını yanlarında alıp götürmüşler, bir kısmı ise Kıpçakeli'ndeki otlaklarda Avar devletine bağlı kalmıştır. Karpat havzasındaki İslavları da kendilerine bağlayan Avarlar, nihayet Orta Tuna boylarına, şimdiki Macar ovasına konmuşlardır. Bundan sonra, 560-561'de, hemen doğuda, Eflak'ta ve muhtemelen Bucak'ta (Aşağı Tuna'nın kuzey boyları) bulunan Ant İslavlarıyla savaşmışlar ve yenmişlerdir (*Zivkovic, 1997*).

Böylece Bizans'ı rahatsız eden tüm 'barbarlar' dize getiren Bayan Han yönetimindeki Avarlar, 562 yılında İstanbul'a kendilerine yaşanacak toprak verilmesi işini hatırlatmışlar, Jünstinyen de onlara Sava ve Drava arasında kalan, İkinci Panonya denilen yeri (şimdiki Yukarı Hırvatistan) sunmuştur. Burada Bizans'a düşman olan German Gepidler yaşamaktaydı ve alınması için savaşmak gerekliydi. Yani Bizans başkasının toprağını Avarlara bağışlamıştır. Avarlar bundan memnun kalmayınca, olabilecekleri bilen Jünstinyen bir taraftan elçileri alıkoymuş; bir taraftan Panonya'ya savunma için Jüstin komutasında büyük bir ordu sevk etmiş; bir taraftan da ortak düşmana karşı müttefik gördüğü Antları (Ukrayna ve Romanya'da yaşayan Doğu İslavları) Avarlara karşı kıskırtmıştır. Ancak bu Antlara pahalıya gelmiştir. Avarların Bizans'la doğrudan savaşa girmesini hem Jünstinyen'in elçilerle oyalama siyaseti, hem de Bayan Han'ın Franklarla mücadeleye girmesi engeli emiş geciktirmiştir (*Zivkovic, 1997*).

Bizans'ın Avarlara şükran için verilecek toprakta hasis davranması, bir bakıma tarihin Balkanlardaki akışım tersine çevrilmiştir. Tampon

bölgeye Avarları yerleştirerek yarımada'nın İslavlaşmasını önleyebilecek olan Jüstinyen, bunu yapmayarak neticede bütün kuzeylileri -Avarları, Koturoğurları, İslavları, Gepidleri, Longobardları, İtalya'daki Doğu, hatta İspanya'da Batı Gotlarını- birleşmiş veya eşgüdümlü olarak karşısında bulmuştur.

Batıdaki işlerini bitiren Avarlar, Balkanlar'a döndükten sonra yine aşağıdan almışlardır. 565'te Jünstinyen ölüp yerine 2. Jüstin geçince, Avar elçileri tebriğe gelmiş ve etraftaki tüm barbar kavimleri yenerek Trakya'ya huzur sağladıklarını söylemişlerdir. Bu aslında yeni bir hatırlatma idi ve anlaşılana Bizans'a biraz zaman tanınmıştı. 568'de Srem bölgesinin (bugünkü Voyvodina'nın batı, Hırvatistan'ın doğu kısımları) verilmesi konuşulurken, Bayan Han kendisine bağlı 10 bin kadar Koturoğuru Dalmaçya'ya akma göndermiştir. Bu şekilde başlayan savaş 571 yılında Bizans'ın yenilerek barış istemesine kadar sürmüştür (*Zivkovic, 1997*).

Batıda, Panonya'daki İslavlar ise, son yılların bir hesaplamasına göre 571 -78 yılları arasında Avar yönetimine girmiştir (*Zivkovic, 1997*). Avarların Balkanlara getirdiği esas İslav kitlesi bunlardır ve bugünkü Sırp, Karadağlı, Boşnak ve Hırvatların atalarıdır. Bunlar Avarlarla aynı bölgede, iç içe yaşıyorlardı ve çoğunlukla tarım işlerine bakıyor, bu arada Avar ordusuna yaya birliği olarak hizmet veriyorlardı. Bulgarlar gibi Avarlarla da İslavlar arasında bir çıkar uyuşması meydana gelmiş, iki taraf da birbirinden faydalanmıştır. İslavlar Avar desteğinde Balkanlar'a saldırırken, Avarlar da onların orman ve nehirlerdeki hareket kabiliyetinden yararlanmıştı (*Antoljak, 1969: 15*). Ayrıca Bulgarların onları savaş meydanına sürmek şeklindeki daha önceki tecrübelerini görmüşlerdi. Yani İslavları Bizans'a saldırtmak hem ucuz bir yol, hem de kolay ve verimli bir işti.

582'den itibaren yeniden alevlenen savaşlarda Avar ordusu Bizans'ın Tuna boylarındaki en

güçlü istihkamlarını (Singidunum, Sirmium vb.) ele geçirip yanmada içlerine doğru yolu açınca. Hatta 584'te Selanik'i bile kuşatınca, asker ve sivil İslav kitleleri de orduların ardından ilerlemiştir. Bu alanlar İllirya'nın nüfusunu boşaltmış ve Bizans'ı en önemli asker kaynağından mahrum bırakmıştır. Trakya'nın asker verme kapasitesi de hayli düşmüştür (*Charanis, 1959; 32*). İslavlar ilk akına başladıkları zamanlarda sadece yağma amaçlı geliyorlardı ama yarımadanın iç bölgelerinin boşaldığını, Bizans cenahından bir tehlikenin gelmediğini gördükçe yerleşmeye başlamışlardır. İslav yerleşmeleri genellikle 580'lerden itibaren başlatılır (*Ostrogorsky, 1995: 75*).

İran cephesinde talihinin yaver girmesiyle rahatlayan İmparator Maurikios'un (582-602) Balkanlar'da konuyu kökten çözmeye karar vererek başlattığı büyük hareket her şeyin sonunu getirmiştir. Bizans ordusu 594'te Tuna'yı geçip İslav temizliğine başlamıştır. Yakalanan tüm İslavlar öldürülmüştür. Avarlar bu esnada İslavları yalnız bıraktığı gibi, Bizans'la ganimet bile paylaşmışlardır. Ancak, Bizans geri çekilince İslavlar tekrar akma başlamışlardır. Bu kez yanlarında Avarlar da vardı. İmparatorun seferi bin yıl önce Pers hükümdarı Dara'nın yaptığı Saka seferine benzer. Avar ve İslavlar doğrudan düşman karşısına çıkmamış, sürekli geri çekilmiş, yıpratma savaşlarıyla koca Bizans ordusunu hırpalamışlardır. Bu savaşlar on yıl sürmüştür; bir netice getirmediği gibi Bizans ordusunu içten bozmuştur. Savaşmak için Tuna'nın öbür tarafına geçen ordu sonunda Phokas önderliğinde isyan ederek İstanbul'a dönmüş ve Maurikios'u tahtan indirmiştir. Böylece Balkanlar Avar ve İslavların önünde savunmasız şekilde uzanmış, kalabalık İslav kitleleri yerleşmek için İllirya'ya inmeye başlamıştır (*Antoljak, 1969: 20; Ostrogorsky, 1995: 76-77*). Balkanlar'a tam İslav yerleşimi için Phokas'ın tahtta bulunduğu dönem (602-610) gösterilir (*Charanis, 1959; 37*).

Yugoslavya'ya (İllirya) İslavların inişi parçalı ve yavaş yavaş olmuştur. İslavlar gittikleri yerlerde kalabalık oluşları ve öz bilinçleri sayesinde erimemişlerdir. Bünyesinde büyük ölçüde dili taşıyan bu öz bilincin özellikle Avar baskısıyla oluştuğu kabul edilir (*Birnbaum, 1989: 51*). Hatta H.G.Lunt gibi kimi tarihçilere göre, Avar yönetiminde birleşen İslavlar, bu arada dillerini birleştirme imkanı bulmuşlardır. Ayırmaya başlayan lehçeler, Avar sınırları içinde 'lingua franca' hâline gelen bir lehçe etrafında yeniden yakınlaşmıştır. İslav dili böylelikle yeniden güçlenmekle kalmamış, tarihi sınırlarının çok ötesine taşarak oralarda da varlığını korumuştur (*Birnbaum, 1989-50*).

Balkanlar'ın İslavlaşması bir yönden Anadolu'nun Türkleşmesine benzer. Yurt arayan Türkler de başlangıçta yerleşme tasansı yapmadan alanda bulunmuşlar, Bizans devlet idaresinin Anadolu'dan çekilmesinden ve yerel güçlerle haşhaşa kalmalarından sonra, bunları kolayca yenerek yerleşmeye başlamışlardır. İslavlar derecesinde olmasa da Türk yerleşmesi de merkezi planlamadan uzak idi (*Alptekin, 1992a: 120-121; 1992b: 18-119*). Aralarındaki en önemli fark ise Türklerin Anadolu halklarını yok etmeyip birlikte yaşamalarıdır.

Avarlar fethettikleri ülkeleri hemen kendi sistemlerine göre yönetim biçimlerine ayırmışlardır. İslavların anayurdu ve yaşadıkları hemen tüm topraklar onların yönetiminde idi. Yeni ele geçirilen Orta ve Batı Balkanlar'a da İslavlar yerleşmiştir, Dalmaçya'daki belli başlı şehirler ve etrafı hariç, günümüzdeki eski Yugoslavya arazisinin tamamına yalancı bu dalgalarla İslavlaşmıştır.

Sırp tarihçi Cirkovif'e göre İslavlar Balkanlar'a göçten sonra da uzun süre askeri demokrasi evresinde kalmışlardır (*Klaic, 1989; 11*), ancak artık başlarında 'jupan' ve 'ban' denilen Avar asıllı yöneticiler vardı. Avar devletleri yıkılıp merkezi devlet erki ortadan kalktığında bu ju-

panlar yönettikleri bölgede iktidarda kalmışlar ve Ortaçağ'daki derebeylik düzeninin oluşmasının buradaki yansıması olarak, Romalı asiller ve German kabile başkanlarının Batı Avrupa'daki Roma-German sentezi sürecinde feodal toprak sahipleri sınıfını oluşturmaları ve özgür köylünün özgürlüğünden bir derece kayıpla, kölelerin ise bir derece özgürlük kazanmakla aynı noktada buluşarak 'serf' sınıfını oluşturmaları hadisesine (*Berktaş, 1978: 256-257*) bakışımı biçimde, Balkan İslavlarının derebey zümresini teşkil etmişler, geri kalan İslav ve yerlilerin kalıntısı Ulah halk ise, Batı Avrupa'dan oldukça farklı olmakla birlikte, derebeylerin yönettiği sınıfı oluşturmuşlardır. Avar devleti yıkıldıktan kısa bir süre sonra, belki bu devletin son yüzyılı içinde jupanlar çoktan İslavlaşmış idiler (*Hadzidedic, 1996: 113*). Macarların yurt tutmaları sırasında da (9. yy'ın ikinci yarısı) Panonya ve Moravya'daki İslavların başında İslavlaşmış Avar beyleri bulunuyordu (*Râsony, 1988: 84*).

AVARLARA KARŞI 'BÜYÜK İSYAN'

Avarlar Avrupa'nın tam ortasında ömrü 250 yıla yaklaşan bir devlet kurmuşlar ve başarıyla yaşatmışlardır. Kendileri insan kaynağı olarak bunu yapacak güçte değillerdi. Yöneticileri bozkır siyasetinin kurnazlıklarına riayet ettikleri sürece başarılı olmuşlardır. Muhtemelen 20 bin savaşçı ancak çıkarabilen (*Vernadsky, 1946: 174*) topluluk, büyük bir bozgunun sonrasını zor kurtarıp Avrupa'ya sığınmış olmasına rağmen, hemen hemen aynı yıllar içinde Bizans ve Frank imparatorluğu gibi iki dev gücü defalarca yenmiş, kendileriyle aynı kültürden ve aynı derecede savaşçı olan Sabirleri ve kalabalık Oğur-Bulgar kitlelerini ezip geçmiş, İslavları yönetime almakta hiç zorlanmamıştır. Üstelik Bulgar ve İslavlar Avar ordusu saflarında Avarlardan daha kalabalık idiler (*Theophanes: 407*). Avarları 'rezil bir şekilde' yok etmeye yeminli Göktürkler

20 yıl boyunca (556-576) Avar yönetimindeki topraklara girmemişler, bunun yerine onlara yardım eden eski dostları Bizans'a saldırmayı tercih etmişlerdir. Bunun çekirdek Avar ulusunun gücünden ziyade uygulanan siyasetle ve tabii Avar isminin mirasını iyi kullanmalarıyla ilişkisi vardır ve Avarlar bu birinci yönleriyle Osmanlı devletini hatırlatırlar.

Ancak Avarların batıdaki üstünlüğü yine kendi siyasetleri yüzünden son bulmuştur. Savaşta Venedleri öne sürerler, düşman onlarla uğraşıp yorulunca kendileri saldırırlardı. Bu şekilde girdikleri her savaşı kazanıyorlardı. Ama ganimetten İslavlara hiç pay vermezlerdi (*Szâdeczky-Kardoss, 1981:212*). Üstelik ağır bir vergi alıyorlar; İslav kızlarını, kadınlarını kendilerinin gibi kullanıyorlardı. Ünlü Rus kaynağı Povest'te Avar yılları çarpıcı tasvirlerle anlatılır: Savaşarak İslav Duleb boyunu yönetimlerine alan Avarlar onlara, özellikle kadınlarına çok kötülük etmişlerdir. Bir Avar'ın hayvanı öldüğünde onun yerine birkaç Duleb kadını koşar ve arabasını çektirirdi (*Povest: 210*).

Batı İslavları olan Venedler, Germanlarla savaşlarında Avarların şahsında iyi bir müttefik bulmuşlar ve anlaşılan uzun süre canla başla birlikte savaşmışlar ve bunun meyvesini almışlardır. Zira, Hunlardan sonra ikinci dalga olarak gelen İslavlar karşısında Germanlar, bu kez şimdiki Çek ve bir kısım Doğu Almanya topraklarını terk ederek çekilmişlerdir. Askeri teşkilatları Germanlara göre çok geri olan İslavların bunu kendi güçleriyle yapmalarına imkan yoktu ve kesinlikle Avarların yardımıyla bunu başarmışlardır (*Râsony, 1988: 83*). Öte yandan Avarların bu durumu iyi sömürdükleri anlaşılıyor, ki Venedler artık, iki nesil geçmeden, isyan noktasına gelmişlerdir.

İsyan için fırsat arayan bir topluluk da bir kısmı Avar, bir kısmı Göktürk idaresinde yaşayan Oğurlardı. Avrasya'nın Avar-Sasani ve Bizans-Göktürk ittifakları arasında çapraz bölün-

düğü bu çağda, Oğur Türkleri ve İslavlar güç dengelerini gözeterek varlıklarını korumaya çalışıyorlardı. En çok Avarlardan çekmeleri, bu iki topluluğu Avarların düşmanı Bizans'la, kendilerinin de sürekli düşmanı olmasına rağmen, yakınlaştırmıştır. Oğurlar, Göktürk baskısına karşı da Bizans'a yakınlaşmışlardır.

Bizans diplomasisi böyle bir fırsatı kullanmakta gecikmemiştir. Doğrudan Bizans 'la savaşılan İlliryalı İslavlar ile bir kısmı Balkanlar'a yerleşen, Tuna-Özü arasında kalan kısmının gücü ise 602'de tamamen kırılan Antlardan bu konuda faydalanmasına imkan yoktu. Geriye Avarların kuzey ve batısındaki Orta Avrupalı İslavlar kalıyordu. Bizans'ın özellikle 9. yy'daki önemli olaylarla dünya tarihinin gelişimini etkileyen Orta Avrupa siyasetinin temelleri işte bu dönemde atılmıştır.

Öte yandan, bu dönemdeki gelişmelerde daha sonraları küçük Orta Avrupa uluslarının ve güçlerinin etraftaki büyük güçlere karşı tavrının nüvelerini görmek de mümkündür. Etrafta tehlike büyüdüğünde bu uluslar- güçlerini birleştirmişler, bir büyük gücü yanlarına almayı da ihmal etmemişlerdir. 1335'te Lehistan, Macaristan ve Bohemya'nın yükselen Viyanâ'ya karşı (tarihi bir ilginçlik olarak) Vişegrad'da bir araya gelerek savunma birliği kurmaları (*Halász, 1975: 29*) veya iki savaş arası dönemde Alman-Macar-Bulgar-İtalyan tehdidine ve komünizme karşı Yugoslavya-Çekoslovakya ve Lehistan'ın birlik oluşturup Fransa'ya bel bağlamaları da (*Armaoğlu, 1991:188-189*) bu cümledendir.

Bohemya, Moravya ve Slovakya, ana Avar ülkesinin kuzey kuşağı, 623 yılında Samo adlı Frank asıllı bir tüccarın önderliğinde isyan etmiştir (*Obolensky, 1971: 59*). Ostrogorsky bu isyanın 626'daki İstanbul yenilgisinden sonra çıktığını düşünür (*Ostrogorsky, 1995: 97*): Bu olayda sadece Bizans'ı değil. Frank kıskırtmasını da görmek gerek ir. Ancak tarihin kesinliği söz konusu değildir. 624'de ve sonrasında da olmuş

olabilir. Bu ise tarihteki dönüm noktalarından biri ile uyumaktadır.

İran'dan Almanya'ya kadar tüm bölge için bir dönüm noktası olan bu dönemdeki olaylar şöyle gelişmiştir: Herakleios Güney Kafkasya'da İranlılarla çetin savaşlarını sürdürürken, Sasanilerin ünlü komutanı Şahrbaraz ordusuyla Anadolu'yu baştanbaşa geçip Kadıköy'e gelmiş ve imparatorun başkentini karşısına otağını kurmuştur. Karşıda ise, surların ötesine Avar kağanı gelmiştir. Yanında Avarlardan başka kalabalık İslav, Bulgar ve Gepid askerleri vardı. Theophanes bu olay için 625 tarihini verirken (*Theophanes: 446-447*), günümüz tarihçileri onu tashihle 626 üzerinde anlaşmışlardır (*Ostrogorsky, 1995: 95*). Etraftaki hemen tüm düşmanlarının katıldığı korkunç bir kuşatmaya düşen ve sıkıntılı günler yaşayan İstanbul, İslavlar sayesinde o güne kadar yaşadığı en büyük tehlikeyi atlattır. Kayıklarla Haliç 'e giren ve Bizans gemilerine karşı çıkmaya çalışan kadınlı erkekli İslavlar, özellikle Rum ateşi karşısında mahvolmuşlar, üstün Bizans donanması bunların pek çoğunu deniz üzerinde yok etmiştir. Kalanlar kaçmaya başlamışlar ve sur önündeki ordunun da bozulmasına sebep olmuşlardır. Orduyu toparlayamayan hakan, geri çekilmeye karar vermiştir. Boğazın karşı yakasındaki müttefikinin çekildiğini gören Şahrbaraz da Kadıköy'de fâzla kalmamış ve dönmüştür. Böylece büyük bir zafer imkânı hem Tran, hem de Avarlar için neticede hezimete dönüşmüştür. Bu kuşatmada İstanbul düşseydi, özellikle İslavların varlığında bir daha Bizans'ın dirilmesi muhtemelen mümkün olmayacaktı ve 1204 Latin işgalinden sonra kurulanlara benzeyen bölgesel Rum devletleri de İran ve Avarlar karşısında çok fazla dayanamayacaktı.

Nikephoros'un tarihçesinin satır aralarından öğrendiğimize göre. Herakleios bu günlerde oldukça rahat ve kendinden emin idi. Türklerle (Göktürk devletinin batı kanadı olan Hazarlar) ittifak halinde İran'a öldürücü darbeler vurmaya

başlamıştı. Herakleios o kadar rahattı ki, Sasani şahı Hüsrev Azerbaycan'da sıkıştığı için Kadıköy'de bulunan Şahrbaraz'a bir mektup yazarak hemen geri dönmesini ve kendisine yardım etmesini istediğinde, bu mektup Bizanslıların eline geçmiş ve imparatora ulaştırılmıştır. İmparator, Hüsrev'in ağzıyla yeni bir mektup yazmış ve onun Kadıköy'de kalarak kuşatmayı sürdürmesini istemiştir (*Nikephoros: 57*). Onu İstanbul konusunda bu kadar rahat tutan şey başkentteki savunmanın bu kuşatmaya direnecek ve savuşturacak kuvvette olması ve/veya Avarlar için uzun süredir hazırladığı tezgahın işlemeye başlaması, yani Avarların başına gelecekleri bilmesidir. Şüphesiz İstanbul bozgunu Bizans'a hiç ummadığı bir fırsat vermiştir. Bu fırsat özellikle propaganda ve kışkırtma amaçlı çok iyi kullanılmıştır. Gerek Bizans misyonları tarafından, gerekse halk arasında dalga dalga yenilmez Avar güçlerinin İstanbul'da yenildiği haberi yayılmış, Bizans daha önce kışkırttığı topluluklara isyanın tam vaktinin geldiğini hatırlatmaya başlamıştır. Ancak isyanlar her tarafta birdenbire çıkmamış, değişik topluluklar birbirlerine ve genel duruma bakarak olayların gelişmesini beklemiştir.

KUZEY KAFKASYA'DA BÜYÜK BULGAR DEVLETİ

Bizans'ın kışkırtmasıyla davranan, daha doğrusu fırsat bekleyen bir diğer topluluk da, yukarıda geçtiği gibi, Oğurlardı. Avar devleti Orta Avrupa'ya yerleştiğinde Don nehrinin batısındaki Koturoğurlar onların yönetimine girmiş, doğudaki Oğur boyları Onoğur ve Otuzoğurlar ise Göktürk hakimiyetini kabullenmişlerdi. Göktürk ve Avarlar arasında kalan Oğurlar, özellikle Onoğurlar kendilerine en yakın müttefik olarak gördükleri Bizans'a fazlaca yaklaşmışlar, Bizans da bunu çok iyi değerlendirmiştir. Başta Gordas (Kurtos, Kurt?) olmak üzere, zaman zaman aralarında önemli kişilerin de bulunduğu kimi Bul-

garlar kendi ülkelerinde veya İstanbul'a gelerek Hıristiyan olmuşlardır (*Nikephoros: 51*).

Bizans nüfuz alanına giren ve kimi söylentilere göre Hıristiyan da olan Bulgar önderlerinden biri de Organa'nın yeğeni Kubrat Han idi. Kubrat Han gençliğinde, 619 yılında amcası ile birlikte İstanbul'da bulunmuş ve vaftiz olmuştur (*Nikephoros: 51*). Kaynaklar onun Avarlara isyan ettiğini söyler, ancak bunda mantık bulmak zordur. Çünkü onun 630 civarında devletini kurduğu bölge Avar değil, Göktürk etki alanı içinde idi ve özerk bir yönetimde olan ve Bizans'la haberleşen Kubrat, 630'da Batı Göktürk gücü tamamen çekilince (Hazarların henüz bir şaşkınlık döneminde bulduklarını tahmin ediyoruz) bağımsız kalmış ve 'Büyük Bulgar' devletini kurmuş görünmektedir (*Romaşov, 1992: 237*). Kendisi bir Bizans kaynağında 'Onoğurların Hanı' olarak geçer (*Nikephoros: 71*). Kubrat'ın özerklikten bağımsızlığa geçişinin aşamalarını bilmiyoruz. Onu Avarlarla karşılaştıran Bizans kaynakları, devletinin kurulması için de Avarların Turla (Dnyester) nehrinin doğusundan kovulduktan zamanı verirler. Avarlara bağlı Koturoğurlar, Kubrat yönetiminde Don nehrinin doğusunda bağımsız devletlerini kuran Onoğur ve Otuzoğurlar tarafından kurtarılmışlardır. Yani Bizans için önemli haber Avar yönetimine isyan edilmesi ve Don-Turla arasında bağımlı yaşayan Koturoğurların kurtarılmasıdır. Bunun için de Kubrat önce Koturoğurların kendilerinin harekete geçmelerini beklemiştir.

626 bozgunundan sonra Avar devletinin içine düştüğü durum en çok merkezde hissedilmiştir. İslavlar söz dinlememeye başlamış, Moravya'daki isyan büyümüş, diğer bölgelere de sıçramıştır, Böyle zor bir dönemde hakan ölmüştür. Devletin iyice zayıfladığını ve kendi konumlarının güçlendiğini gören, bu arada merkezi arazide önemli bir yekün oluşturan Koturoğur asıllı asker ve yöneticiler, yeni hakanın kendilerinden olmasını istemiş, bu kabul edilmeyince de bir

darbe ile yönetimi almaya çalışmışlardır. Ancak başarısız olmuşlar ve Avarlar toparlanarak isyanı bastırmışlardır (*Feher, 1984: 30*).

Darbeci Oğurlardan Franklara sığınanlar hakkında kayıtlar vardır. Ancak önemli bir kısmının da kuzeye kaçmış olması muhtemeldir. Çünkü Samo başkanlığındaki isyan bu yıllarda büyüyerek devletleşmiş, Avar devletini kuzeyden kuşatmıştı. Böylece kuzeyde, Ruthenya'dan Silezya'ya uzanan bir çizgide eski Hun kalıntıları, Avarların ilk gelişlerinde teslim olmayıp kaçan ve Karpatların ötesine sığınan başta Sarı Oğurlar olmak üzere kimi Oğur toplulukları ve zaman zaman ferdi, 631'deki başarısız darbeden sonra ise toplu olarak buraya kaçan Koturoğurlar olmak üzere, önemli bir Türk kitlesi birikmiş durumda idi. Bunların sayısı şüphesiz fazla değildi, etraflarındaki İslavlara kıyasla çok küçük bir azınlık oluşturuyorlardı. Üstelik parça parça geldikleri için büyük ölçüde İslavlaşmışlardı. Ama Avar devletine karşı mücadelede başı çekmeleri ve İslavları örgütlemeleri dolayısıyla çok önem kazanmışlardır.

Panonya'daki Koturoğurların isyan etmeleri ve Dalmaçya'dakilerin muhtemelen buldukları yerlerde bağımsızlık ilan etmeleri, esas Koturoğur kitlesini, Azak nehrinin kuzeyindeki bozkırlarda yaşayanları harekete geçirmiştir. Avar öfkesinde sıranın onlara gelme ihtimali çok yüksekti. Böyle bir vasatta daha önce bir araya gelemeyen ve sürekli çatışan iki Türk boyu, Avarlara bağlı yaşayan Karadeniz'in kuzeyindeki Koturoğurlar ve Kubrat Han önderliğinde Göktürklerden bağımsızlık elde eden Bulgar-Onoğur-Otuzoğur topluluğu yakınlaşma ihtiyacı hissetmiştir. Bugünkü Ukrayna'da yaşanan Koturoğurların isyanına Kubrat Han'ın yardımı sayesinde Avarlar kovulmuşlar ve ülke, merkezi Kuzey Kafkasya'da olan Büyük Bulgar devletine bağlanmıştır (632).

Ancak devletin ömrü uzun sürmemiştir. Kubrat Han'ın ölümünden sonra (665) oğulları birli-

ği koruyamamışlar ve Hazar baskısının artmasıyla dağılmışlardır. Nikephoros'a göre, beş oğul babalarının öğüdünü tutmayıp ayrılmışlardır. En büyük kardeş Bayan, baba toprağında, Azak denizinin doğusunda kalmış, Kotrag Don nehrinin ötesinde, onun karşısında bulunmuştur. Esperik önce Dobruca'ya göçmüş, oradan da Tuna'nın güneyine inerek Bulgaristan devletini kurmuştur (679). Dördüncü oğul Kuber, Panonya'ya gelerek Avarların arasına yerleşmiştir. Beşinci oğul ise kendisine bağlı küçük bir birlikle İtalya'ya geçmiş ve Ravenna'ya yerleşmiştir (*Nikephoros: 89*).

HIRVATLARIN GÖÇ HİKÂYESİ

Balkanlar'ın İslavlaşması konusu nispeten açıktır, ancak Sırp ve Hırvat milletlerinin nasıl ortaya çıktığı hususu çözümlenememiştir. Bu konuda ne bir yazılı kaynak, ne bir rivayet, ne de göç destanı gibi birşey vardır. Büsbütün karanlık olan konuya ışık tutan tek ifade, İslav yerleşiminden 300 küsur yıl sonra eserini yazan Bizans imparatoru Konstantinos Porphirogenitus'tan gelir. Ona göre Herakleios (610-641) Sup ve Hırvatları Avarlara karşı Balkanlar'a çağırmıştır. Bu durum, yani çok yakında ve önemli olmalarına rağmen, Sup ve Hırvatların yaklaşık 300 yıl boyunca, günümüze pek çok eser bırakan Bizanslı yazarlarca anılmaya değer bulunmayışı, akla iki hususu getiriyor: Ya Sırp ve Hırvatlar bugün anlaşılan manada kimliğe sahip İslav kabileleri olarak Balkanlar'a gelmediler, bu kimlik sonradan kazanıldı ve yayıldı; ya da Konstantinos abartılı bilgiler veriyor; Herakleios Sırp ve Hırvat kavimlerini değil, belki onların nüvesi olan daha küçük toplulukları çağırmıştır.

Hırvatlardan ayrıntılı bahseden Konstantinos'da göç şöyle nakledilir: "Hırvatlar o yıllarda Bavyera'nın ötesinde, şimdi Beyaz Hırvatların yaşadığı yerde oturuyorlardı. Onlardan beş kardeş, Kloukas, Lobelos, Kosentzis, Mouchlo,

Khrobatos ve iki kız kardeşi, Touga ve Bouga, bir aile ayrılıp halklarıyla birlikte Dalmaçya'ya geldi ve oranın sahipleri olarak Avarları buldu (*Porphirogenitus: 143*). Bu Hırvatlar Avarlarla uzun süre savaşımlar, Dalmaçya'dan kovmuşlar ve burayı kendi ülkeleri yapmışlardır. Burada geçen yedi ismin açıklamasını ilk defa Fin bilgin Mikkola yapmıştır (*Râsony, 1988: 84*). Bunlardan hiçbirinin hiçbir İslavca özelliği yoktur. Ancak Türkçe ile açıklanabilirler. Yedi kardeşin Türkçe isimleri şu şekildedir: Külük, Kösenç, Mügel, Alpel, Kubrat, Tugay ve Buga.

Başta Hırvatların kendileri olmak üzere, batılı tarihçiler bu isimlerin Türkçe oluşunu hiç nazara almaksızın Hırvatların İslavlaşmış İrani bir kavim olduğunu düşünürler. Hauptman'a göre Hırvatlar Alanların yönettiği bir İslav kabilesi idi (*Vernadsky, 1946: 321*). Dvomik ise onların muhtemelen Hunların Kafkasya'dan getirdiği bir Sarmat kabilesi olduğunu söyler. Galiçya, Silezya ve G. Bohemya'da İslavlar arasında yerleşmişler, İslavlar bu savaşçıların önderliğini kabul etmişlerdir. Bizans imparatorunun davetini kabul ederek Adriyatik'e indiklerinde ise İslavlaşmışlardı (*Dvomik, 1970: 3*). Hatta, ona göre, göç öncesinde Saksonya'da yaşayan Sırplar da bir Sarmat kabilesi idi.

Hırvatların İslav asıllı olmadığını hemen herkes düşünmektedir. İrani olduklarının delili ise çok zayıftır ve varsayıma dayanır. Bu durumda diğer ihtimaller üzerinde durmak gerekir. Akla gelebilecek ilk ve tek ihtimal ise Türk olmalarıdır. İsimleri bize ulaşan ilk yöneticilerinden başka, o dönemdeki çevre ve çerçeve de Türk asıllı olmaları varsayımına uymakta, hatta bunu gerektirmektedir. Üstelik bu varsayımın delilleri çok kuvvetli ve açıktır. Büyük Bulgar Devleti'nin kurucusu Kubrat Han'ın ismi Nikephoros'ta Koubratos, Ermeni tarihçi Horenli Musa'da 'Khubrat' olarak geçer. 'Kubrat' kelimesi bugün Uygurca'da 'kuvrat' olarak bulunan fiil kökünün aynıdır (*Tekin, 1988: 3*). Toplamak, bir

araya getirmek demektir. Bu fiil Orhon'da defalarca geçer: "Kağan olurup ... budunuğ kop kubratdım - Kağan olup milleti biraraya getirdim" (*Ergin, 1980: 66*). Bu isim Theophanes'de 'Krobatos' şekline girer. Bu, Porphirogenitus'un bahsettiği yedi kardeşten biri olan Khrobatos'un ismiyle birebir aynıdır. Yani Büyük Bulgar Hanı ile Hırvatları Panonya'ya getiren kabile önderi aynı adı taşırlar.

Hırvat'ı doğrudan Kubrat'a bağlamak için en çok çabayı Henri Gregoire göstermiştir. Gregoire daha da ileri giderek Ermeni yazar Horenli Musa'nın Khubrat, Nikephoros'un Kobratos ve Koubratos, Theophanes'in Krobatos, İznikli İoannes'in Qetrades, İmennik'in Kuber ve Miracula Demetrii adlı yazmanın Kuber isimlerinin hepsini karşılaştırıp ilgilileştirerek Porphirogenitus'un Krobatos'u ile birlikte düşünür ve Hırvat kelimesinin kökünü buradan aldığı yazar (*Gregoire, 1945: 91, 116*). İkinci Dünya Savaşı'nın en zor günlerinde yazılan ve yayınlanan bu makaleye hemen hemen Maricq dışında destek veren olmamış (*Maricq, 1952*); konu ya sessizlikle geçiştirilmiş, ya da çoğunlukla büyük eleştiriye uğramıştır. Ostrogorsky hiçbir sebep ve yorum sunmaksızın bunu 'kabul edilemez' bulmaktadır (*Ostrogorsky, 1995: 98*). Hırvat-Kubrat olayında tamamı Batılı birincil kaynakların sunduğu deliller o kadar çoktur ki, normal şartlarda tek birisi yeter. Benzer başka örneklerde çoğu kez böyle delillerden sadece birisi ile yetinilir. Hatta birinci el kaynaklarda 'tashiher' yapılır; yanlış okunduğu, yazıldığı, duyulduğu veya bilindiği söylenir. Neticede kaynağın verdiği bilgi tarihçinin istediği şekle sokulur, Burada tanışılan durumda ise bunlardan hiçbirine gerek kalmamaktadır.

Kubrat'ın Krobot olması Hind-Avrupa dilleri, özellikle İslavca ele alınınca şaşılacak bir şey değildir. Halen Balkanlar'da bayram 'baryam', bayrak 'baryak'tır. Türkçe'de bile çoğu kez 'toprak' bozularak 'torpak' yapılır. İkinci aşama olarak, Ari dilleri kelime başına sessiz yığmayı se-

verken, en çok 'r'nin önündeki seslileri siler. Kıpçak önder Gurban'ın ismi Romanya'da 'Gruplar' haline gelmiştir (*Rdsony, 1984: 42*). Bizzat Porphirogenitus'ta, 9. yy ortalarının muhtemelen Türk asıllı Sırp knezinin oğlu Borenas'ın ismi iki sayfa sonra Branos olmaktadır (*Porphirogenitus: 155, 157*). Bir de Horvat özel ismi vardır. Eski Boşnaklar ve şimdiki Macar ve Hırvatlar arasında yaygın kullanılır. Bu kelimenin yapısı 'r<=>'v' yer değiştirmesi ve tabii olan 'k'nın yumuşaması dışında İslav dillerinin etkisine uğramadığını gösterir. Macarca tarafından eski şekliyle korunmuş ve muhtemelen Macar banları vasıtasıyla Bosna ve Hırvatistan'a (tekrar) geçmiştir. Hatta Komnenler devrini (12. yy) anlatan Khoniates'in tarihinde ülkenin ismi 'Khorvatia' olarak geçer (*Khoniates; 110*). Macar ulusunun yansının başlangıçla Onoğurlardan oluştuğu düşünülürse, Bulgarlarda, en azından İmek soyundan hükümdarlarda yaygın olduğu anlaşılan bu ismin, aynı soydan gelen Macar Arpad sülalesi ve ondan budaklanan ve Macar krallığına bağlı bölgeleri yöneten asiller sınıfı içinde de yaygınlığı hükümüne varılabilir.

Horvat'ın Kubrat, Kroat, dolayısıyla Hırvat ile ilgisi için en önemli delil Doğu Avrupa halkları ve İspanyollardan gelir. Doğu Avrupalılar bugün Hırvatlara 'Horvat' derler. En eski Rus kaynağı Poveş'te de kelime Horvat olarak geçer (*Povest: 210*). Hırvatistan bu dillerde 'Horvatiya'dır. Bölgeye nispeten çok uzak olan ve tarihi pek ilişkisi bulunmayan İspanyollar ise doğruya çok yakın olarak 'Korbat' derler.

Kroat kişi adını bize ulaştıran Porphirogenitus, Hırvat ulus adının anlamını vererek de yardımcı olur. Ona göre İslav dilinde bu kelime 'çok ülke işgal eden' manasına gelmektedir (*Porphirogenitus: 147*). Ne İslav, ne İran. herhangi bir Ari dilinde bu anlamda böyle bir kelimeye rastlanmaz. Türkçe'de ise, yukarda geçtiği gibi, 'ülkeyi toplayan, bir araya getiren' demektir. Burada anlam yakınlığından öte, bir birlikte-

lik olduğu açıktır. Çünkü ülkeyi toplamak için genellikle en yakın akraba uruklarla bile savaşmak gerekir. İlginç olan, 10. yy ortalarında dahi kelimenin bu manasının İstanbul'a ulaşacak kadar yürürlükte olmasıdır. Çünkü o yüzyılda Hırvatlar çoktan İslavlaşmışlardı.

Bu ulusun ismini çok erken bir dönemde Latince yazmalardan öğrenen diğer batı dillerinde Kroat ve Kroat şekilleri kullanılmıştır. Geçtiğimiz yüzyılda bile kimi kaynaklarda Kroat şekline rastlanır. Bu kelime, Theophanes'de geçen şeklin aynıdır. Kimi tarihçilerin Kubrat ile Hırvat arasında ilgi kurma çabalarını sebep göstermeksizin reddetmesi anlaşılabilir, ama bu bizi, bu adı taşıyan bir Türkün, ki o dönemde oralarda çokça bulunuyorlardı, veya onun soyunun Orta Avrupa'daki bir kısım İslavları (sonraki Hırvatları) toplayıp, Porphirogenitus'un dediği gibi Avarların bölgesinden geçirecek Balkanlara indirmiş olması düşüncesinden alıkoyamaz. Ve bu Türk'ün ismi, altı kardeşiyle birlikte açık olarak verilmektedir.

Üstelik Hırvatlardakj Türkçe isim ve ünvanlar daha sonra da devam etmektedir. Hırvatlar bugünkü ülkelerine yerleştikten sonra başlarında Porgas adlı birisi bulunuyordu (*Porphirogenitus: 149*). Tarihçilerin Külük veya Kubrat'ın oğlu kabul ettikleri (*Dvornik, 1970:14*) bu kişinin ismi hemen yabancılanıyor; Türkçe görünmüyor. Ancak İslavca veya İranca da değil. 13. yy. Rus kaynakları, o dönemde İdil Bulgarlarına bağlı bulunan, Rus yönetimine düşünceye kadar da Kazan Hanlığı'nın müttefiki olan kuzeydeki Mordvaların başında Purgas adlı birinden bahseder (*Vuorela, 1964: 223*), Bu kişinin de Bulgar olması mümkündür. En azından Oğurlarla yüzlerce yıl komşuluk yaptıktan sonra kendileri de bu ismi -Ugra, Ogra, Yugra- alan Urallardaki Finlerin, bugün kullandıktan pek çok Türkçe kelime gibi bazı Türkçe isimleri de sahiplenmeleri tabii karşılanmalıdır. Bu Purgas Türk veya Fin olabilir, ama ismi muhtemelen Türkçe'dir. Tıpkı

Hırvatları 630 yılı civarında yöneten Porgas gibi. Porgas için Oğurca üzerinden düşünülerek 'boz'la başlayan bir şeyler bulunabilir. Bugün bilinen ses değişim kurallarına göre 'boz' kelimesi Oğur dilinde 'por' şeklinde olmalıdır. 'Gas' ise 'kaz' olmasa bile 'kuş' kelimesinin bir söylenişi olabilir. Oğuz Türkçesi'yle 'bozkuş' şeklinde bir isim elde edilir. Bu, Türklerin ad koyma mantığına da son derece uygundur.

Yine Bizans imparatorunun verdiği bilgilere göre, Hırvatlar Porinos zamanında Hıristiyan olmuşlardır (*Porphirogenitus: 145*). Eski İslavların Perun adlı tanrısını akla getiren bu kelime için değişik teklifler getirilebilir, ancak nihayetinde bu da Türkçe gözükmemektedir. Oğurca'da bizdeki 'b' harfi 'p', 'r' harfi 'z' ve açık 'a' sesi 'i' şeklinde geçer. Böylece Doğu Türkçesi'ndeki 'bozan' kelimesi ortaya çıkar. Bozan da Türklerin isim koyma tercihleriyle son derece uygundur.

Buraya kadar gelinen noktada günümüzdeki Hırvat ulusunu, daha doğrusu bu ulusa ismini veren kök topluluğu Balkanlar'a getiren kimselerin, dolayısıyla yönetici sınıfın Türk asıllı olduğu kesinlik kazanmaktadır. Bizans kaynakları bunu kesin bir dille söylemekte, o dönemin siyasi ve beşeri çehresi ise buna gerek bile kalmadan böyle bir ihtimale uygun zemini sağlamaktadır. Burada bir aşama ötede tesbit edilmesi gereken husus, (a) sadece (kök) Hırvatların yönetici sınıfının mı, (b) sadece Hırvatların yönetici sınıf veya kök topluluğunun mu Türk asıllı olduğudur.

KUBER HAN'IN GÖÇÜ VE SIRPLAR

Dağılan, parçalanan, ancak mücadeleden vazgeçmeyen Oğur Türklerinin Doğu Avrupa'daki faaliyetlerinin Hırvatlar, Tuna ve İdil Bulgarları, Macarlar ve Kafkasya'daki Balkanlarla sınırlı kaldığını düşünmenin yanlış olduğu belirtilmişti. Büyük Bulgar Hanı Kubrat'ın beş

oğlundan birinin Kafkasya'da kaldığı, birinin İdil'e çıktığı, birinin Aşağı Tuna boylarına geldiği, birinin ise İtalya'ya, Ravenna'ya gittiği belirtilmiş, ismi Kuber olarak belirlenenin ise Avarlara sığındığı geçmişti. Kuber'in yaptığı ilk bakışta basit görünmekle birlikte, onun hakkında verilen haberler ortaya karmaşık bir tarih meselesi koymakta, belki önemli bir meseleye de çözüm sunmaktadır.

'Miracula Sancti Demetrii' adlı Bizans yazmasından anlaşıldığı kadarıyla, Kubrat'ın dördüncü oğlu Kuber, muhtemelen 670'li yıllarda Avar başkentine sığınca, 40 yıl önceki olayı, 631 yılındaki isyanı hatırlayan ve korkan hakan, aynı şeyi bir daha yaşamamak için onu kendi obasından ve halkından ayırarak Tuna'nın ötesinde, Bizans sınırının yakınında (Srem?) esirlerin yaşadığı bir bölgenin (toplama kampı) komutanlığına getirmiştir. Ancak bu durum mukadder Oğur isyanını engelleyememiştir. Kuber Han kendi halkından kaçıp gelenler, Bizanslı esirler ve bir kısım İslavlarla birlikte isyan etmiş; üzerine gönderilen Avarları dağıtmış; orada daha fazla kalamayacağı için de kendisine katılanlarla birlikte kaçıp Bizans'a sığınmış ve Selanik yakınlarına yerleştirilmiştir. Ve bu, Sırların Balkanlar'a gelişinin aynısıdır (*Szâdeczky-Kardoss, 1981: 215*).

Burada sorulması şart olan bir som var: Türk ve İslavlardan çok çeken ve stratejik bir yer olan Selanik'in yamabaşına, mevcutlardan daha tehlikeli olabilecek yeni bir düşman topluluğun yerleştirilmesini hangi Bizans stratejisi ile izah etmek mümkündür? Normalde sığınmanın verilmesinden sonra Avarlara karşı sınır bölgesinde bir yere yerleştirilmeleri beklenir. Dolayısıyla Selanik'e gelişin Bizans'ın isteği dışında olması daha mümkündür. İstanbul veya Peloponnese düşünülmezse, Selanik Avarlardan kaçılacak en uzak nokta, aynı zamanda güven içinde sığınılacak en yakın yerdir.

Porphirogenitus'un naklettiği Sırların Balkanlara geliş hikâyesi, Kuber Han'ın gelişiyi bi-

re bir çakışmaktadır. İmparator tarihçiye göre, Türklerin (Macarların) ötesinde 'Boyki' denen ülkede yaşayan Sırp'ların yöneticisi ölünce iki oğlu anlaşamamış, bunlardan birisi halkın yansını alarak Herakleios'tan sığınma istemiş, İmparator da onları Selanik yakınlarına yerleştirmiştir. Bir süre sonra burayı beğenmeyip kuzeye, geldikleri yere doğru yönelmişler, ancak Belgrat'ın komutanı onların gidişini engellemiş, Morava nehri boylarında, bugünkü Sırbistan'ın tam ortasında iskân etmiştir (*Porphirogenitus: 153*).

Daha sonra Balkanların en önemli uluslarından ikisi haline gelecek Hırvat ve Sırp'ların birbirine çok yakın aralıklarla ve Bizans mantığına göre aynı yolla, imparator'dan sığınma isteyerek Balkanlar'a gelmeleri, bu ikisinin daima birlikte zikredilmesini netice vermiştir. Bin yıl önce Konstantinos'un başlattığı ve halen süren geleneğe göre, Hırvatların gelişini gören eski komşuları Sırp'lar da aynısını yapmışlar, imparator'dan izin alarak komşuluğu Balkanlar'a taşımışlardır. Hatta Herakleios'un Hırvatları 626'da başkenti kuşatan Avarlara karşı çağırdığına inanan Dvornik, 'bir diğer Sarmat kabilesi' olan Beyaz Sırp'ların da (Saksonya'da yaşıyorlardı) İmparator'a aynı amaçla başvurduklarını söyler (*Dvornik, 1970: 4*).

Yukarda Galiçyalı Öğurlar için sorulan soru burada daha fazlasıyla gündeme gelmektedir: Avarların gücü ve tedhişi özellikle Sırp'ların anavatanları olan Saksonya ve çevresinde iyi bilinirken, hangi sebep onları Hırvatlar gibi davranmaya, nisbeten sakin bir yer olan ülkelerini terk ederek Balkanlar'ın karmaşasına atılmaya itmiş olabilir? Üstelik Galiçya, Silezya veya Moravya'dan değil, daha kuzeyden gelmişlerdir ve Bulgarlar gibi Dobruca veya Hırvatlar gibi Karintiya üzerinden değil, Orta Tuna'dan, Avar ülkesinin kalbgahmdan geçerek Balkanlar'a inmişlerdir. Bu durumda olayın Avar devleti içinde açıklanmasından başka çare kalmamaktadır. Zira yıkılıncaya kadar en kötü zamanlarında dahi bir

yabancı topluluğun Avar topraklarından böyle geçip gitmesi, hele bunu çok kalabalık ve güçlü olmadıkları anlaşılan Sırp'ların başarması söz konusu olamazdı.

İslav, Sarmat veya başka bir şey olan Sırp'ların kökünü kimileri Özü ve Pripet'in çıkışında arar; kimi Polonya'dan getirir; kimileri ise Elbe boylarını, Saksonya'yı gösterir. Bu konuda Sırp'lar arasında en iddialı ve yeni çalışmalar Relja Novakovic'e aittir. Ona göre Sırp'lar, diğer İslavlarla birlikte Elbe boyunun eski ahalisini oluşturuyordu. En azından 5., hatta 4. asırda bile orada idiler (*Novakovic, 1978: 39*). Konstantin Sırp'ların kendi dillerinde yukarıdaki ülkelerine 'Boyki' dediklerini yazar (*Porphirogenitus: 153*). Burada hem Franklarla, hem de Beyaz Hırvatlarla komşudurlar. Boyki'nin herhangi bir İslav dilinde yer ismi olmasının zor olduğu ortadadır. Novakovic'e göre bu isim çok eskidir ve MÖ 4. yy'da burayı terk eden Galat asıllı Boylara dayanır. Dolayısıyla burasının, Sırp anavatanı Boyki'nin Bohemya olduğu tahmin ediliyor (*Novakoviâ, 1978: 29*), Ortaçağ'da geçen şekilleriyle Boyohemum (Bohemya) ve Bayuvariya (Bavyera, Konstantin'de Baguvaria geçer) bölgelerinin isimleri de Boylardan gelir.

Burada iki ihtimal vardır: Birincisinde, Sırp'lar en batıdaki İslavlardır. Bohemya'nın kuzeyinde yaşayan, Doğu Almanya'nın güneyindeki İslav topluluğu Sırp'ların varlığı böyle bir kurama reddedilemez bir delil sunuyor. Bu Sırp'larla şimdiki Sırp'ların arasında akrabalık gütmek mecburi gözüküyor, 12. yy'da yazdığı yıllık elimize ulaşan Pope Dukljanin de Balkanlı Sırp'lar için Sırp kelimesini kullanır (*Klaic, 1989:13*).

Diğer ihtimalde ise kökleri Polonya'da aramak gerekiyor. Theophanes'in verdiği bunu destekler mahiyetteki bilgilere dayanarak onların Orta ve Kuzey Polonya'dan geldiklerine hükmetmek mümkündür. Gerçekten de Polonya arazisinde toplam 36 Sırp yer adı vardır: 31 köy, 3 göl ve 2 ırmak (*Novakovic, 1978: 76*). Vistül bo-

yunda yayılan bu yer adlarına dayanarak kök ismin Sorp olduğunu iddia edenler de vardır.

Theophanes'de geçen ilgili haber şu şekildedir: İmparator Maurikios'un 9. yılında, 591'de sefere çıkan Bizans orduları Trakya'da silahsız dolaşan (ki, demirin ne olduğunu bile bilmiyorlarmış!) üç İslav yakalarlar. Bunların Balkanlara saldıranlardan farklı olduğu ortadadır ve zaten yazar tarafından 'İslav' değil, 'İslav ırkından' diye anlatılırlar. İmparator onlara sorduğunda. Beyaz Okyanus (Baltık, muhtemelen Pomeranya bölgesinden) kıyısındaki bir ülkede yaşadıklarını, Avar kağanının kendi kabile başkanlarına değerli hediyeler göndererek Bizans'a karşı ittifak teklif ettiğini, ancak aradaki mesafenin çok uzun olmasından dolayı buna müspet cevap veremediklerini, bunu söylemek için geldiklerini söylerler (*Theophanes: 391*). Bu sorgulamanın daha fazla ayrıntısına vakıf değiliz. Germanlarla komşu, dolayısıyla cephe bir bölgede yaşayan, üstelik iyi bildiğimiz kadarıyla düşmanlarını bastıran bu insanların demiri ve demirden silah yapmayı bilmemelerine Bizanslılar ne derece inanmışlardır? Ve Avarlara sefaret amaçlı seferlerinde bu kadar ters bir istikamette bu kadar uzun bir yol almayı başarmaları oldukça düşündürücü. Dolayısıyla Theophanes'in naklettiği ifade tutanaklarındaki sözlere inanmamak için yeterince sebep vardır.

SIRPLARIN BAŞINDAKİ TÜRKLER

Avarların Batı İslavları, Venedler şahsında Germanlara karşı iyi bir müttefik bulduklarından, bunların ön saflarda cepheye sürüldüklerinden bahsedilmişti. Eğer Doğu Almanya 'daki Sorplarla Balkanların Sırpları aynı kökten kimselerse, bunların bu kadar güneye inmelerinin ve Avar ülkesinin ortasından geçmelerinin sırrı ancak onlardan bir kısmının Avar müttefiki olarak devletin merkezi arazisine gelmeleri ile açıklanabilir.

Belki Avarlar onların bir kısmını getirip hassa topraklarına yerleştirmekte mahzur görmemişler, belki de güçlenen ve baskıyı artıran Germanlar karşısında geri çekildikleri için, bir kısım Sırplar Avar yerleşim bölgesine gelmiş, yani müttefiklerine sığınmıştır.

Ancak Povest'ten öğrendiğimizi (Duleblere yapılanlar) buraya getirsek, yeni bir ihtimale karşılaşabiliriz. Tuna boyuna geldikten sonra, Avar ülkesinde durumun çok farklı olduğunu ve İslavların insan mevkiine konmadığını gören Sırplar gücünmüşlerdir ve her geçen gün gerilen ilişkiler Kuber Han ve adamlarının kışkırtmasıyla isyana dönüşmüştür. Kuber Han'ın Türkleri, Bizanslı esirler ve bu Sırplar ortak bir amaç etrafında, Avarlardan kurtulmak için birleşmişler, bir müddet direnmişler ve sonunda güneye kaçmışlardır. Miracula'dan anlaşıldığı kadarıyla bu esirler barbarlarla (İslav, Bulgar ve Avarlar) evlenmişler, ortaya karışık bir zümre çıkmıştır (*Charanis: 1959: 38-39*). Sırlardaki aşırı belirgin Turani görünümün sebebini Osmanlı zamanından ziyade bu dönemde aramak daha mantıklıdır. İmparator Konstantinos'un Sırplar hakkındaki ifadeleri düzeltilirse, isyancı kaçaklar, Türkler ve Sırplar Bizans'ın iradesi rağmen Selanik yakınlarına gelmişler; burada misafirperverce karşılanmadıkları için kuzeye geri dönmüşler; Bizans da onları Morava boylarında, belki daha batıda, ilk Sırp devletinin kurulduğu Ras etrafında yerleştirmiştir.

Sırp milliyetinin oluşum sürecini başlatan ve temelini atan bu olaya dahil olan Türklerin sayısı, Bulgar ve Hırvatlar göre şüphesiz son derece azdı. Üstelik daha önce Avar desteğinde yerleşen İslavlara yeni gelen Sırp dalgası da eklenince, bölge iyice İslavlaşmıştır. Bununla birlikte Türklerin, en azından Kuber soyunun bunları yönetmeye devam ettiği anlaşılıyor. Bu konudaki haberler yine Bizans'ın imparator yazarından gelmektedir. Daha sonraki Sırp ileri gelenlerinin

ismi Türkçe ve İslavca karışık geçer. 9. yy ortalarında Bulgar Hanı Persiyam'la savaşıyan Sırp kralı Vlastimir'in üç oğlu Muntimer, Stroimir ve Goynikos isimlerini taşırlar (*Porphirogenitus: 155*). Goynik'in ismindeki 'nik' İslavca bir ektir, ancak bu şekilde bir İslav ismi bilinmemektedir. Aksine, Türkçe 'Göynük' akla gelmektedir. Muntimer'in oğlunun ismi Borenas'tır (*Porphirogenitus: 155*), Bunun da Boran olduğu açıktır. Bu isim aynı yüzyılın ilk yarısında Dalmaçya'yı yöneten Hırvat hakimnin ismi olarak da Boren şeklinde geçer (*Zlatarski, 1970: 401*).

Vlastimir'den önceki Sup yöneticisi Prosigois (*Porphirogenitus:155*) de, ki Bulgarlar onun zamanına kadar Sırplarla dostane ilişki içinde bulunmuşlardır, Türkçe bir isme sahip gözükmemektedir. Böyle bir ismi İslavca'da açıklamak zordur. Önceki bölümde geçtiği gibi, iki sayfa ara ile aynı kimsenin ismini Borenas ve Branaz yazan imparatorun, Türklerde çok yaygın bir isim olan Porsuk'u da bu şekilde yazmış olması söz konusu olabilir. Daha doğrusu, Güney İslav dilinde Horvat Hırvat'a, Sorb Sırb'a, Boran Bran'a dönüştü ise, Porsuk'un da Prosok olması tabiidir.

Ayrıca Sırp'ların bugüne kalan en eski eserlerinden, 9. yy başlarında kurulan Vranoviçi'deki kilisenin kurucusunun ismi Çurog olarak geçer. Kansı da İslav isimli Dana'dır. Dvomik bu kişinin Avar Türklerinden olduğunu söyler (*Dvornik, 1970: 34*). İslav olmadığına, Türk olduğuna göre, Kuber'le birlikte gelen soydan, Oğurlardan olması da muhtemeldir.

Konstantinos'un ayrı ayrı hem Hırvatların, hem de Sırp'ların 9. yy ortalarına kadar Bulgarlarla dost kaldıklarını, birbirleriyle hediyeleştiklerini vurgulamasına dikkat etmek gereklidir. 850'ler bu üç toplulukta da Türklerin erime sürecini tamamlamak üzere olduğu zamandır. Daha kalabalık olan Bulgarlarda bu süreç biraz daha gecikmiş ve sancılı olmuştur, ancak neticede bu

yüzyılın ikinci yarısına Balkanlar hemen hemen Oğursuz girmiştir. Bu döneme kadar söz konusu üç bölgede İslavları yöneten ve aynı soydan gelen Türk sülalelerin birbirlerinin ve akrabalıklarının şuurunda olduklarını, daha sonra yönettikleri millet tarafından temsil edildiklerinde ise birer İslav hakim olarak düşmanlaştıklarını düşünmek mümkündür.

SONUÇ

Sırp'ları Balkanlar'a getirenler ve ilk Sırp siyasi teşekkülünü kuranlar Oğur Türklerinden bir topluluk idi. Kubrat Han'ın Büyük Bulgar devleti Hazar baskısı veya oğullarının birliği koruyamamaları sebebiyle beşe bölünmüş, bunlardan birisi Kafkasya'da kalarak bugünkü Balkanların cediti olmuş, birisi Orta İdil'e, bugünkü Tataristan'a çıkmış ve Bulgar Hanlığı'nı kurmuş, birisi Balkanlar'a gelerek günümüzde hala yaşayan Bulgaristan'ı kurmuş, birisi İtalya'ya yerleşerek kaybolmuş, diğer birisi ise önce Avarlara sığınmış, ancak rahat edemeyerek Orta Balkanlar'a inmiş, bugünkü Sırp siyasi kimliğinin temelini atmıştır. Kuber Han soyundan gelen Sırp yöneticileri bir süre sonra İslavlaşmıştır.

Dolayısıyla İdil Bulgar Hanlığı, Tuna Bulgaristanı, Macaristan, Hırvatistan ve Sırbistan devletlerinin ilk dönemlerindeki yöneticileri ve ilk kurucuları hep aynı soydan idi ve büyük ihtimalle, İrnek yoluyla Atilla'ya dayanıyorlardı. Bulgar ve Macarların kendi kaynakları ve ayrıca Bizans ve Rus kaynaklarının Bulgarlar hakkında zengin bilgi vermesi sayesinde bu hususu nispeten açık şekilde bilmekteyiz, ancak Sırp ve Hırvatlar hakkındaki haberlerin kıtlığı sebebiyle bazı gerçekler loş ışıkta kalmaya devam etmektedir. Burada ilginç ve önemli olan nokta, bu az sayıdaki haberlerin hemen tamamının Türk unsurunu akla getirecek nitelikte olmasıdır.

KAYNAKLAR

- ALPTEKİN, Coşkun (1992), "Büyük Selçuklular", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.7**, İstanbul.
- ALPTEKİN, C. (1992), "Anadolu'nun Türkler tarafından fethi", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c.8**, İstanbul.
- ANTOLJAK, Stephan (1969), "The Corning of the Slavs to the Balkan Peninsula", **From the Past of Makedonian People**, Skoplje.
- ARMAOĞLU, Fahir (1991), **20. yy Siyasi Tarihi, c.1**, Ankara.
- BERKTAY, Halil (1978), **Kabileden Feodalizme**, Ankara.
- BIRNBAUM, Henrik (1989), **Migrations in Balkan History**, Belgrade.
- CHARANIS, Peter (1959), "Ethnic Changes in the Byzantine Empire in the Seventh Century", **Dumbarton Oaks Papers**, Washington.
- CZEGLEDY, Karoly (1998), **Bozkır Kavimlerinin Doğu'dan Batı'ya Göçleri**, çev. Erdal Çoban, İstanbul.
- DVORNIK, Francis (1970), **Byzantine Missions among the Slavs**, Nevv Jersey.
- ERGİN, Muharrem, (1980), **Orhun Kitabeleri** (7. Baskı), İstanbul.
- FEHER, Geza (1943), "Türk, Bulgar Macar ve Bunlara Akraha Milletlerin Kültürü - Türk Kültürünün Avrupa'ya Tesiri", **2. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, İstanbul.
- FEHER, G. (1984), **Bulgar Türkleri Tarihi**, Ankara.
- GREGOIRE, Henri (1944-1945), "L'origine et le Nom des Croates et des Serbes", **Byzantion, c.17**.
- HADZIDEDIC, Nedzat (1996), "Etnidka Struktura Srednjovjekovne Bosne", **Bosanska Srednjovjekovna Drzava i Suvremenost**, Sarajevo.
- HALÂSZ, Zoltân (1975), **A Short History of Hungary**, Budapest.
- HALPERIN, Ch. J. (1983), "Bulgars and Slavs in the First Bulgarian Empire: A Reconsideration of the Historiography", **Archivum Eurasiae Medii Aevi, C,4**, Wiesbaden.
- KHONIATES, Niketas (1995), **Historia**, çev. Fikret İşıltan, Ankara.
- KLAIC, Nada (1989), **Srednjovjekovna Bosna**, Zagreb.
- KURAT, Akdes Nimet (1992), **VI-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri (2. Baskı)**, Ankara.
- KURAT, A. N. (1992), "Doğu Avrupa Türk Kavim ve Devletleri", **Türk Dünyası El Kitabı (2. Baskı)**, Ankara.
- MARICQ, A. (1952), "Notes sur les Slaves dans le Peloponnese et en Bithynie et sur l'emploi de 'Slave' Comme Appellatif", **Byzantion, c.22**.
- NIKEPHOROS (1990), **Short History**, yay. Cyril Mango, Washington.
- NOVAKOVIC, Relja (1978), **Odakle su Srbi Dosli na Balkansko Poluostrvo**, Beograd.
- OBOLENSKY, Dimitri (1971), **The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500-1453**, London.
- OBOLENSKY, D. (1982), "Nationalism in the Eastern Europe in the Middle Ages", **The Byzantine Inheritance of Eastern Europe**, London.
- OSTROGORSKY, George (1995), **Bizans Devleti Tarihi (4. Baskı)**, çev. Fikret İşıltan, Ankara.
- PORPHIROGENITUS (1967), **De Administrando Imperio**, yay. Gyula Moravcsik, Washington.
- Povest Vremennih Lef** (1950), yay. C. N. Vavilov, Moskova.

- PROKOPIUS, (1961), **The Secret History**, yay. Richard Atwater. Michigan.
- RÂSONY, Lászlo, (1984). **Tuna Köprüleri**, Ankara.
- RÂSONY, Laszlo, (1988). **Tarihte Türklük (2. Baskı)**, Ankara.
- ROMAŞOV, S. A. (1992), "Bolgarskie Plemena Sevemogo Priçernomoryâ", **Archivum Eurasiae Medii Aevi**, c,8, Wiesbaden.
- SZÂDECZKY-KARDOSS, Samuel, "The Avars", (1981), **Turcic-Bulgarian-Hungarian Relations**, Budapest.
- TEKİN. Talat, (1987), **Tuna Bulgarları ve Dilleri**, Ankara.
- THEOPHANES, (1997), **The Chronicle of Theophanes the Confessor**, yay. Cyril Mango & Roger Scott, New York.
- VERNADSKY, George, (1946), **A History of Russia: Ancient Russia (Volume I)**, New Haven.
- VUORELA, Toivo, (1964), **The Finno-Ugor Peoples**, İng. çev. John Alkinson, The Hague.
- ZIVKOVIC, Tibor, (1997), "Prilog Hronologiji Avarsko-Slavenskih Odnosa: 559-578 Godi-ne", **Istorijski Casopis**, C. 4243, Beograd, 1997.
- ZLATARSKI, Vasil, (1970), **İstoriya na Bilgarskata Dirjava prez Srednite Vekove**, Sofiya,

THE MIGRATION OF KUBER KHAN AND THE SERBIAN KINGS WITH TURKISH NAMES

Osman KARATAY

Research Historian

ABSTRACT

The Oghur Turks, who were living in the Southwest Siberia in a confederation of tribes, were forced to leave their lands by another Turkish tribe, Sabirs, and entered into Europe passing the Volga river. This Oghur migration coincides with the decline of Europe (Western) Hun Empire. So, they filled the Eastern Europe geography, emptied by the Hun power. Oghurs founded their first state 'Great Bulgaria' on the north of the Caucasus and Black Sea, today's Southern Russia and Ukraine, at the first half of the 7th century, gaining independence from Göktürks in the East and Avars in the West. But life of this state did not long much, and its decline resulted in also their scattering towards different directions. One of the scattered groups came to the Balkans to establish the first Bulgarian state; one founded Hungary with its Finnish allies; another one went to Upper Volga to create the Bulgarian Khanat. Another group, about whom is said that it remained in the Caucasus, is likely ancestors of today's Balkars. A little part of the scattered Oghurs, led by Kuber Khan, who took refuge among Avars living on the Middle Danube basin, soon rebelled with Slavs called Sorbs, who were Avar vassals and had come from Eastern Germany, against the Avar state; then they fled to Byzantine land and settled near Thessaloniki. These Turks and Sorbs (Serbs), who did not enjoy the environment, wanted to return but were stopped on the midway by Byzantine commandants and forced to settle just in the heart of today's Serbia. Being generally in good relations with the Byzantine rule, this community developed a separate and independent political identity and the first Serb state was founded by Kuber Khan and his companions. Turkish factor of the community lost its identity in the course of time, being assimilated by Serbs and overcrowded Slavs, who came to the land earlier than Oghurs and Serbs. So, those who first founded and centuries-long ruled the Balkan Serb state were Turks.

Key Words:

Slav, Turk, Byzantine, Avar, Oghur, Serb, Croat, The Balkans

ПЕРЕСЕЛЕНИЕ КУБЕР-ХАНА И СЕРБСКИЕ КОРОЛИ С ТЮРКСКИМИ ИМЕНАМИ

Осман КАРАТАЙ
Историк-исследователь

РЕЗЮМЕ

Тюрки-огуры, проживавшие в виде разрозненных племен в южно-западной Сибири, были вынуждены покинуть свою родину под натиском другого тюрко-язычного племени сабиров и переселиться в Европу. Их переселение совпадает со временем распада государства западных гуннов. Таким образом, они заполнили пустоту, оставшуюся от гуннов в Восточной Европе. Освободившись от гектюрков на востоке и аваров на западе, которые правили ими, они создали свое первое государство Великих Булгар на севере Кавказа и Черного моря. Но жизнь этого государства не продолжалась долго и вместе с его распадом огурские племена рассеялись во многих направлениях. Одна из рассеявшихся групп племен переселилась на Балканы и здесь основала Болгарию, другая вместе со своими союзниками финнами Венгрию, третья группа создало Булгарское Ханство на Волге. Другая группа, которая осталась на Кавказе, при великой вероятности являются предками сегодняшних балкарцев. Другая группа, нашедшая приют у аваров на берегу Дуная под предводительством Кубер-Хана, через некоторое время восстала вместе с другими вассалами аваров, славянами-сорбами, пришедшими из Восточной Германии. Они сообща покинули пределы Византии и расселились вблизи Салоник. Тюрки и сорбы (сербы), недовольные переселением, когда они возвращались на родину, были остановлены византийцами и расселены ими в центре сегодняшней Сербии. Эта группа создала своё независимое политическое образование и, оставаясь в хороших отношениях с Византией, создало первое сербское государство под руководством Кубер-Хана и его приближенных. Эти тюрки растворились среди сербов и славян, которые переселились в этот регион ранее, и потеряли свою идентичность. Таким образом, тюрки создали первое сербское государство и долгое время правили им.

Ключевые слова:

Славяне, Тюрки, Византия, Авары, Огуры, Сербы, Хорваты, Балканы.

